

ZGODOVINA VEDE

Arheološka i zbirateljska dejavnost

Antona Lavrina

v Egiptu (1834–1849)

Kljub zgodnjemu evropskemu zanimanju za staroegipčanske spomenike, je do prelomnice v znanstvenem razvoju egiptologije prišlo šele v dvajsetih letih preteklega stoletja s Champolionovo razrešitvijo hieroglifov in z objavami njegovih jezikoslovnih razprav. V zvezi s tem je bila leta 1829 odprta tudi prva stolica za egiptologijo v Parizu in leta 1946 v Berlinu. Veliki evropski muzeji so v tem času pridobili pomembne staroegipčanske zbirke, npr. cesarski antični kabinet na Dunaju od leta 1822 dalje.

Dragoceno zbirko egipčanskih starin je poslal na Dunaj tudi Slovenec Anton Lavrin, ki je v 30. in 40. letih 19. stoletja služboval kot avstrijski konzul v Egiptu. Del njegove zbirke hranita tudi Narodni in Slovenski etnografski muzej v Ljubljani. Njegovo delo na področju egiptologije in prispevek k razvoju te stroke v zgodnjem obdobju sta prav gotovo pomembna za zgodovino naše arheologije. Lavrin je bil v slovenskem okolju stoletje in več popolnoma pozabljen (Slovenski biografski leksikon ga sploh ne omenja!), tako kot sta bila – in sta še – zanemarjena oba staroegipčanska sarkofaga, ki ju je svojčas dal pripeljati na pokopališče v Vipavi.

Anton Lavrin, rojen 21. januarja 1789, je bil eden izmed otrok Jerneja Lavrina, največjega zemljiškega posestnika in lastnika mlina v Vipavi. V domačem kraju je končal osnovno šolo, k odločitvi o nadaljnjem šolanju pa so poleg njegove nadarjenosti prav gotovo prispevale tudi ugodne družinske gmotne razmere. Pot v višje in visoke šole mu je, tako kot številnim premožnim kmečkim sinovom, olajšala avstrijska reformistična vladna politika, ki je za izvedbo svojih načrtov (krepitev državne oblasti, boj proti izjemnim pravicam plemstva, podpora porajajoči se buržoaziji) potrebovala predvsem močan in učinkovit uradniški aparat. Število državnih služb se je zato hitro povečevalo, poglavitni kriterij za pridobitev takšne službe pa ni bil več stanovski položaj kandidata, temveč njegova izobrazba in uspešnost.

Lavrin se je vpisal na gimnazijo v Gorici. V seznamu tamkajšnjih učencev (*Nomina Juvenum in caes. reg. lyceo Goritien-si* . . .) iz leta 1805 npr. najdemo njegovo ime pod številko 45 v retoričnem

razredu. Na goriški gimnaziji so prav v tistem času uvedli predmetni pouk, študij pa podaljšali za leto dni, na šest let. Pouk je bil izključno v nemškem jeziku, njegovo „pravovernost“ pa sta budno nadzorovali državna oblast in duhovščina.

Šolanje mladega Antona Lavrina je minevalo v času francoskih vojn, ki so večkrat dosegle tudi slovensko ozemlje (leta 1797, 1805 in 1809–13). Ob Napoleonovi ustanovitvi Ilirskih provinc (1809) se je Lavrin odločil za teološki študij na ljubljanskem liceju. Tam je bilo poleg Kranjcev veliko študentov z Goriškega, večinoma kmečkih fantov. Ko je bila šola naslednje leto spremenjena v ljubljansko francosko univerzo (*écoles centrales*), si je Lavrin izmed petih študijskih smeri izbral pravniško. Učni jezik je bil nemški, pa francoski in latinski, poleg tega je od doma znal tudi italijansko.

Tik pred koncem francoske oblasti (1813) je Lavrin opravil zaključni izpit in nadaljeval pravne študije na dunajski univerzi. Zaradi znanja jezikov je po diplomi leta 1816 dobil zaposlitev na državnem ministrstvu za trgovino (*Hofkammer*). Ministrstvo je skrbelo tudi za konzularno službo in je leta 1822 postalo Lavrina za konzularnega uradnika v Palermo, nato pa še v Messino in Neapelj. Kako pomembna in odgovorna je bila njegova služba, pove že podatek, da je pred tem (1820–1821) Italijo zajel val nacionalnega prebujanja. Politika kneza Metternicha seveda ni trpela narodnoosvobodilnih in zedinjevalnih gibanj, zato je Avstrija posredovala z vojaško silo. Kot kaže, so bili na Dunaju z Lavrinovim delom zadovoljni, saj so mu leta 1828 zaupali mesto avstrijskega generalnega konzula v Palermo.

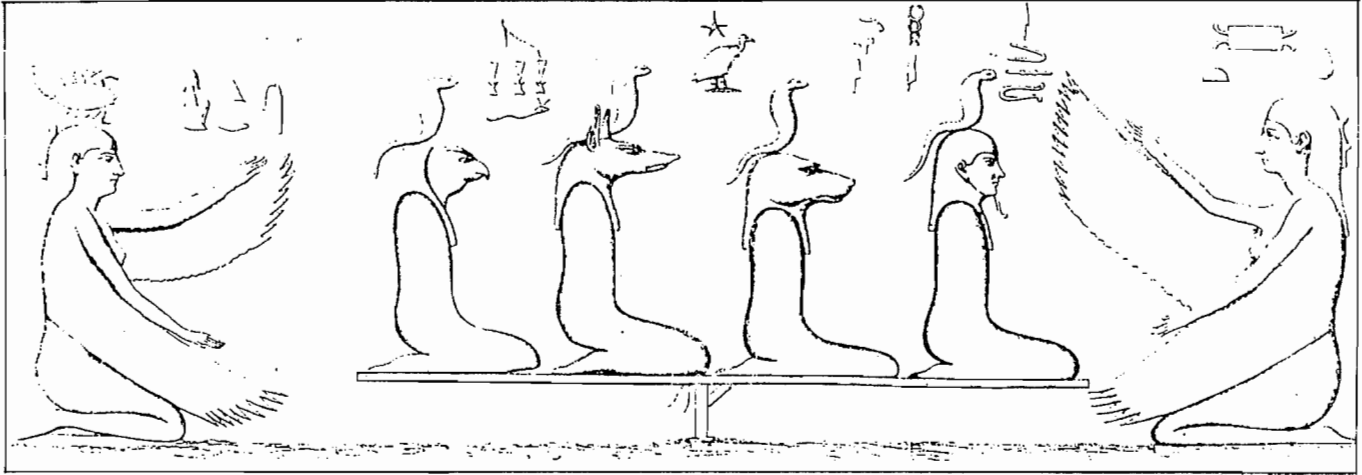
V dvajsetih letih 19. stoletja je Evropa z veliko pozornostjo spremljala tudi dogodke na Balkanu in v Mali Aziji, kjer je Otomanski imperij izgubljal kos za kosom svojega ozemlja. Grčija se je s pomočjo evropskih držav otesla turške oblasti, Srbija si je priborila avtonomijo, Rusija je osvajala črnomorsko obalo in kavkaško zaledje. Leta 1832 so se proti turškemu sultanu obrnili celo Egipčani, dotodanji podložniki in zavezniki. Zasedli so Sirijo in z vojsko prodrli globoko v Anatolijo.

Kljub premirju, ki je sledilo, so se nasprotja med Turki in Egipčani nadaljevala. V tem pomembnem času (1834) je Lavrin prevzel mesto avstrijskega generalnega konzula v Aleksandriji. V prvih letih svojega novega službovanja je bil priča naraščanju egiptovske moči in širjenju meja; bil je vpleten v diplomatska posredovanja evropskih držav med turškim sultanom Mahmudom II. in egiptovskim podkraljem albanskega rodu (dotedanjim sultanovim podložnikom) Mehmedom Alijem. Tedaj je Lavrin potoval tudi v Gornji Egipt, na Kreto, v Sirijo in Palestino, torej v dežele, ki so bile vmešane v turško-egipčanski spor. Za diplomatske zasluge je bil odlikovan z redom *nisani ifthar*, cesar pa mu je podelil red železne krone 3. reda in viteški naslov. Papež Gregor XVI. mu je za podpiranje pravic krščanskega prebivalstva v Jeruzalemu dal naslov *dignitarius terrae sanctae*.

Egipt je postajal vse bolj zanimiv tudi za avstrijsko zunanjo trgovino. Pri tem je imelo najpomembnejšo vlogo tržaško pristanišče in paroplovna družba avstrijskega Lloyda, ki je bila ustanovljena leta 1836.

Konzul Lavrin je bil v rednih pisnih stikih s knezom Mettemichom na Dunaju, pošto pa je običajno pošiljal prek avstrijskega konzula v Atenah, Antona Prokesch-Ostena. Na konzulatu v Aleksandriji sta bila leta 1838 skupaj z Lavrinom še dva uradnika s slovenskima priimkoma: Peter Babič in Vincenc Stiglich (Stiglich).

Po neuspehih v vojni z Egipčani je turški sultan poklical k sebi stotnika Helmuta von Moltkeja (kasnejšega feldmaršala) in več drugih pruskih oficirjev, da bi pripravili turško armado za nov napad na Egipčane. A tudi to ni pomagalo. V bitki pri Nizipu v jugovzhodni Turčiji (24. junija 1839) so turške čete doživele nov poraz. Julija istega leta so evropske sile Avstrija, Prusija, Anglija in Rusija poslale egipčanskemu podkralju Mehmedu Aliju ultimatum, zatem pa se je angleška vojska izkrcala v Siriji in prisilila Egipčane k umiku. Vmes so potekali zakulisni diplomatski manevri med Avstrijo, Prusijo in Anglijo na eni, ter Francijo na drugi strani. Končno je 1840. leta Egipt postal samostojen.

Sl. 1

Upodobitev v notranjosti sarkofaga, ki ga je Lavrin odkril leta 1849 v Sakari (Sitzungsberichte ... 1853, pril. 4).

Te dogodke omenjamo nekoliko obširneje zato, da bi orisali precej kaotične razmere, v katerih je moral delati Lavrin med svojim bivanjem v Egiptu. Interesi posameznih strani so bili zelo različni in ni čudno, da se je Lavrin zameril egipčanski vladi, ki je zahtevala njegov odstop. Družino je pustil v Aleksandriji, sam pa odpotoval v Trst, kjer je njegovo dotedanje delo preverila in ocenila posebna preiskovalna komisija. Največ časa pa je ostal na Dunaju in tam spoznal številne pomembne osebnosti. Žadeve so se polagoma umirile in razčistile in Lavrin se je po 315 dneh odsotnosti vrnil v Egipt.

Že od svojega prvega srečanja z Egiptom se je Lavrin zanimal za egipčanske starine. Dobro je poznal angleškega konzula Patricka Campbella in njegovega namestnika Sloaneja, ki sta podpirala arheološka izkopavanja in raziskovanje piramid. Tako je bil Sloane v tesnih stikih z Italijanom T. B. Caviglijo, ki je raziskoval notranjost Velike piramide v Gizi leta 1817. Slednji je na začetku tudi nadziral angleška izkopavanja v Gizi leta 1837, nato pa je vodstvo arheoloških del prevzel polkovnik Howard Vyse. V svoji knjigi *Operations, carried on at the pyramids of Gizeh in 1837* (London 1840, Vol. 1–2) je Vyse večkrat omenil tudi Lavrina. Tako je npr. 6. februarja 1837 zabeležil, da je našel konzula Campbella „v hiši g. Lavrina, avstrijskega

generalnega konzula in mu poročal o poteku del v Gizi“ (1., str. 148). Omenil je tudi, da je 14. aprila 1837 Lavrin prišel na ogled angleških odkritij v notranjosti piramid, nato pa se zvečer vrnil v Kairo (1., str. 228).

V svoji vili v Aleksandriji je imel Lavrin pomembno zbirko staroegipčanskih spomenikov, od katerih je nekatere sam odkril. Tako je npr. blizu vile izkopal granitni blok z grškim napisom *Dioskourides tomoi* (Dioskurovi kosi). To je po njegovem mnenju dokazovalo, da vila z vrtom vred stoji na razvalinah znamenite aleksandrijske knjižnice.

Novice so leta 1845 poročale tudi o njegovi najdbi staroegipčanskega sarkofaga: „On je prišel tudi po Egiptu gori blizu Nubije, kjer je v nekem kamnolomu blizu mesta Siene neko čez 3000 let staro skrinjo (trugo) za mrliče (sarkofag) s pokrovom vred, pa še ne popolnoma izdelanim, našel. To zagledavši ga misel obide dati pokrov dodelati in cel sarkofag iz najtrdnjega rdečega granita ali sienita, ki se ga v Evropi zelo malo vidi, za svoje drage stroške v svojo rojstno deželo in kraj poslati, da bi vanj, kadar bi ga sreča na njegov dom pripeljala, iz velike hvaležnosti kosti svojih ranjkih staršev dal spraviti in shraniti“ (str. 108). V omenjenem članku je zapisano tudi, da so bile kosti Lavrinovih staršev položene v sarkofag 20. junija 1845. Pri maši v vipavski cerkvi je bil tudi Lavrin, ki je tri dni prej dopotoval z Dunaja, ter veliko domačinov iz Vipave in okolice.

Poročilo v *Novicah* je nekoliko nejasno, ker govori o enem samem staroegipčan-

skem sarkofagu. Vemo pa, da na vipavskem pokopališču stojita dva takšna sarkofaga. Postavljena sta na mestu, kjer je danes grobnica rodbine Hrovatin, ob jugovzhodnem pokopališkem zidu. Nad sarkofagoma sta bili vzdani kamniti plošči za napisoma. Izvirni plošči sta zdaj shranjeni na podstrašju Hrovatinove hiše v Vipavi. Na prvi, iz belega marmorja, je zgoraj v pravilnem peterokotnem okviru naslikan Lavrinov grb, v katerem sta na levi dve prekržani lovorovi vejici, na desni tri egipčanske sfinge, spodaj pa trak z latinskimi napisom *Non nisi moriens mutor* (Le mrtev se spremenim). Pod grbom je napis, ki v latinščini sporoča, da je ploščo dal postaviti vitez Anton Lavrin, cesarski svetnik in generalni konzul v Egiptu, svojemu pokojnemu očetu Jerneju in materi Jožefi, leta 1844.

Na drugi plošči, katere površina je že precej potemnela, je pod vklesano cesarsko krono napis, da Lavrinovi starši počivajo od 20. marca 1846 v sarkofagih, ki so jih užaloščeni potomci dali pripeljati iz Egipta. Glede na dopis v *Novicah* bi lahko sklepali, da so v Vipavo najprej pripeljali le en sarkofag, nato pa v drugi polovici leta 1845 ali v začetku 1846 še drugega. Skupina arheologov in konzervatorjev iz Narodnega muzeja v Ljubljani in Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Nove Gorice je 14. oktobra 1987 odpela oba sarkofaga, pri čemer se je pokazalo, da so bile v prvem kosti staršev, v drugem pa svinčena krsta z mladoletnim Lavrinovim sinom, ki je umrl v Aleksandriji. Sarkofaga so

najverjetneje pripeljali z ladjo iz Aleksandrije v šrst, nato pa z vozovi do Vipave. Račun za prevoz sarkofagov je menda še pred leti hranil eden od Hrovatinovih sorodnikov v Zagrebu.

Oba sarkofaga sta izdelana iz enakega sivordečega zrnatega asuanskega granita, podobna pa sta si tudi po merah (dolžina približno 215 cm, višina 1 m, širina 80 cm), po obliki in okrasu. Na straneh obeh pogrebnih skrinj je prikazano stilizirano pročelje staroegipčanske hiše, pri čemer pokončni plitvi zlebiči ponazarjajo vrata, vodoravne pravokotne jamice pa okna. Tudi pokrov je zaobljen kot streha hiše. Ohranjeni napis na prvem sarkofagu sporoča ime pokojnika: „Raver, kraljevi prijatelj“. V Gizi je več grobov, ki nosijo to ime; neki Raver je bil visok dvorni uradnik. Na drugem sarkofagu je moč razbrati ime Iunmin. Po mnenju egiptologinje dr. Bernarde Perc sodita sarkofaga v sredino ali v drugo polovico 3. tisočletja pr.n.št., torej v čas stare egipčanske države. Najdena sta bila v Gizi ali Sakari. Dve veliki granitni krsti iz iste grobnice sta v muzeju na Dunaju.

V sarkofagih so bile po tedanjem običaju lesene krste, v katerih so ležala trupla umrlih. (O eni takšnih krst z mumijo bomo spregovorili nekoliko pozneje.)

Na svetu je znanih le kakih deset podobnih sarkofagov in prav vipavska primerka sta najslabše ohranjena, ker nista zavarovana pred vremenskimi vplivi. Gre za edinstvena spomenika v Sloveniji in Jugoslaviji, zato je nerazumljivo, da doslej še nista bila primerno zaščitena. Za njuno ohranitev *in situ* se je dolga leta zavzemala egiptologinja Bernarda Perc. Arheolog Davorin Vuga je leta 1978 predlagal, da bi sarkofaga prenesli v Narodni muzej, na pokopališču v Vipavi pa bi namestili odlitke obeh sarkofagov. Žal se doslej pri službi spomeniškega varstva kljub opozorilom še ni nič premaknilo.

Leta 1843 je Lavrin pisno obvestil deželni muzej v Ljubljani, da pošilja v domovino del svoje egipčanske zbirke, „da bi se rojaki seznanili z daljnimi ljudstvi“. Predmeti (etnološki!) so bili odposlani z avstrijsko ladjo Marianna iz Aleksandrije v Trst, njihov seznam pa objavljen v *Illyrisches Blatt* 1844, na

strani 24. To je bila ena najstarejših neevropskih zbirk v Kranjskem deželnem muzeju (starejša je bila le Baragova indijanska zbirka iz leta 1836). V zahvalo je bil Lavrin leta 1844 izbran za častnega člana Muzejskega društva za Kranjsko.

Druga pomembna Lavrinova pošiljka je prispela leta 1846. To je bila lesena poslikana krsta z mumijo svečenika Šahsahtaja. Krsta je dolga 191 cm in široka 51 cm, narejena pa iz sikomorovega lesa. Poslikana je s podobami bogov pri sprejemu duše umrlega v svoje kraljestvo in drugimi prizori. Na pokrovu je v glavnih obrisih naslikan pokojnikov obraz. Njegovo balzamirano truplo je tesno povito z lanenimi trakovi, ki so okrašeni s paličicami in jagodami iz steklenine. Glede na te okraske sklepajo, da je mumija iz poznega obdobja staroegipčanske kulture, ko je deželi vladala dinastija Ptolomejev (323–30 pr.n.št.).

Hieroglifske napise z imeni različnih božanstev in svetišč je prvi razrešil že Ljubljančan Albert Kosmač, ki je bil zaposlen kot skriptor graške univerzitetne knjižnice, a je zgodaj umrl – 1872 – v starosti 26 let. Njegov nemški prevod hieroglifov je bil natisnjen šele 20 let po njegovi smrti v reviji *Argo* (1892, str. 53–58).

O mumiji so na kratko poročale tudi *Novice* leta 1846. Lavrin naj bi jo bil našel „pri Memnovem stebru v Egiptu . . .“ (v Tebah), pripadala pa naj bi bila „nekemu imenitnemu zvezdogledu in učeniku kmetijstva“ (str. 160).

Obširnejša članka o mumiji in balzamiranju pa sta bila objavljena v *Illyrisches Blatt* (1847, str. 228 in 236).

Dr. Bernarda Perc je domnevala, da je v Narodnem in Etnografskem muzeju v Ljubljani kakih 200 arheoloških in prirodoslovnih predmetov iz Lavrinove zbirke. Kaže, da je ta številka previsoka, saj so drobno grobno plastiko in keramiko, ki je bila pripisana Lavrinu, prinesli drugi zbiralci, npr. avstrijski konzul v Aleksandriji C. Vetter ob koncu 19. stoletja. Tudi koptske tkanine (52 kosov) so prišle v Narodni muzej iz drugih rok. V *Slovcu* 1890 (štev. 82, str. 3) je zapisano, da je vzorce teh tkanin prinesel znani arheolog dr. Bock iz Zgornjega Egipta. Kasneje je bilo

Sl. 2

Sfinga na pomolu dvorca v Miramaru pri Trstu

ugotovljeno, da je tkanine sicer res izkopal dr. Franz Bock, vendar jih je ljubljanski muzej leta 1890 odkupil od slikarja Karla Blumauerja iz Linza (gl. Darinka Zelinka, *Koptske tkanine, Situla 6*, Ljubljana 1963, str. 7).

Lavrin je poslal v Ljubljano tudi nekatere nagačene živali (*Novice* 1846 na strani 160 omenjajo kot senzacijo njegovo pošiljko egipčanskega krokodila). Manj pa je znano, da je bila že med prvimi podarjenimi predmeti iz leta 1843 vrsta etnoloških eksponatov z območja Zgornjega Nila: orožje črnškega poglavarja in njegovega služabnika, ženski nakit in nekateri drugi uporabni predmeti (podrobneje opisani v seznamu pridobitev Deželnega muzeja, *Illyrisches Blatt* 1844, str. 24). Ob tem se zastavlja zanimivo vprašanje, če je Lavrin morda vplival tudi na zbirateljsko delo misijonarja Ignacija Knobleharja, s katerim je bil v stiku med svojim službovanjem v Egiptu. Knoblehar je namreč leta 1850 pripeljal s seboj v Ljubljano zelo dragoceno etnološko zbirko iz Sudana, v poznejših letih pa je Deželni muzej dobival tudi njegove zoološke in botanične pošiljke.

Kljub raznovrstnosti Lavrinovega zbirateljskega zanimanja pa je njegova ljubezen veljala v prvi vrsti staroegipčanskim spomenikom. Težko je reči, kako obsežna je bila njegova arheološka zbirka, ker se je kasneje precej eksponatov porazgubilo; tako je bila npr. med angleškim bombardiranjem Aleksandrije leta 1882 zažgana in porušena tudi Lavrinova vila. Po svojem dokončnem odhodu iz Egipta, leta

1849, je Lavrin velik del zbirke prodal nadvojvodi Maksimilijanu za opremo dvorca Miramar pri Trstu (prim. Reinisch, *Die ägyptischen Denkmäler in Miramar*, Wien 1865). Po nesrečni Maksimilijanovi smrti v Mehiki so bili predmeti prepeljani v Umetnostno-zgodovinski muzej na Dunaju in pridruženi tistim, ki jih je Lavrin že prej poklonil muzeju (npr. leta 1837 in 1853).

Na pomolu v Miramaru je ostala le še Lavrinova egipčanska sfiga iz rdečega granita (sienita). V dolžino meri 144 cm, v širino 44 cm in v višino 69--70 cm. V cementirani podstavek iz 19. stoletja je na čelni strani vzdian relief staroegipčanskega sončnega diska z dvema kačama. Nad reliefom in pod njim sta izpisani grški besedi ΠΑΡΕΛΘΩΝ-ΜΕΛΛΩΝ Glava z delom tilnika in hrbta je bila odlomljena, morda med kakšnim močnim neurjem, pa tudi secer je morska vlaga vidno načela kamnito površino sfinge. Glede na značilnosti izdelave datira skulptura v ptolomejsko obdobje, najbrž v 2. stoletje pr.n.št. (gl. Claudia Dolzani, *La sfiga egiziana del castello di Miramar*, *Universita degli studi di Trieste, Istituto di storia dell' arte antica e moderna*, N. 14, Trieste 1962).

Dokaz Lavrinovega strokovnega poglobljanja v egiptološka vprašanja sta dve poročili, ki ju je poslal dunajski akademiji znanosti. V Lavrinovem imenu ju je na akademjskih sestankih 14. marca 1849 in 30. januarja 1850 prebral njegov prijatelj, ministrski svetnik Joseph Arneht, nato pa sta bili natisnjeni v *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe*, Wien 1849 (str. 248–254), 1850 (str. 74–77). Prvo poročilo ima naslov *Entdeckung von 3 merkwürdigen ägyptischen Sarkophagen*, drugo pa *Über die unlängst in der Nekropolis von Memphis ausgegraben angeblichen Apis-Mumien*.

V prvem poročilu je Lavrin opisal svoje potovanje iz Kaira v Memphis in nazaj, ki ga je opravil med 20. in 23. januarjem 1849. Poročilo je napisal že naslednji dan. Iz njega izvemo, da je prvo noč, s sobote na nedeljo, prespal v Sahari, vasi na robu puščave. V nedeljo zjutraj se je odpravil na ogled dveh lokalitet, kjer je že pred dvema letoma dal izkopavati. Najeti beduini so ga po vrvi spustili v dva jaška, globoka 25 in 29 metrov. Na dnu prvega je našel podzemsko grobnico z dvema sarkofagoma iz sienitskega granita, ki sta bila tako umetelno izdelana, da se jima ni mogel načuditi. Pokrova so ruparji mumij že dvignili in zrušili na stran ter izpraznili notranjost grobov. Sarkofaga sta bila zunaj in znotraj na gosto popisana s hieroglifi.

Drugi jašek je bil podoben prvemu, le da je imel na obeh straneh podzem-

skega hodnika napravljene grobnice, v katerih so nekoč v marmornatih krstah ležale mumije. Ob Lavrinovem obisku so bili ostanki mumij raztreseni po tleh, pomešani z ruševinami in peskom. Tam je našel sarkofag iz najtršega granita, ki je bil z zunanje in notranje strani okrašen z reliefi in napisi, in je po lepoti presegal prva dva. Po natančnem opisu sarkofagov je Lavrin omenil še, da se je četrtega dne, kljub deževnemu in vetrovnemu vremenu, vrnil v Kairo. Potoval je skozi vas Metrahene, kjer so ponovno pritegnile njegovo pozornost zanimive ruševine starega svetišča, tako kot enajst let prej, ko je bil prvič v teh krajih. V poročilu je na kratko opisal ruševine in priporočil njihovo izkopavanje. Razmišljal je, da bi se celo sam lotil takšnega dela, če mu bodo to dopuščale službene dolžnosti.

Iz omenjenega poročila si je mogoče ustvariti predstavo o načinu Lavrinovega raziskovalnega dela in o njegovih ambicioznih načrtih, ki pa jih žal ni mogel uresničiti. Drugo objavljeno poročilo (iz leta 1850) pa razkriva, da je tudi stalno spremljal tržišče z egipčanskimi starinami in tam občasno kupoval. Opisal je namreč, kako je 21. januarja 1846 odšel v vas Abusir v bližini piramid, kjer so ga že pričakovali domačini, da bi mu pokazali svojo najdbo – podzemsko grobnico – in napravili čimboljše kupčijo. Lavrin je več ur pazljivo preiskoval lokacijo in opazil okrašen okvir vrat (dva pilastra in arhitrav), ki so ga nekaj dni kasneje beduini odlomili in ga popolnoma ohranjenega pripeljali v Kairo. Lavrin ga je odkupil in ga skupaj s tremi mumijami, ki so jih našli v isti grobnici, poslal cesarski zbirki starin na Dunaju. Svojemu poročilu je dodal risbo hieroglifov z vratnega okvira, ki jo je napravil 31. januarja 1846 v Kairu, ter svoj prevod napisa. V zvezi z dunajsko zbirko ga na kratko omenja tudi E. von Bergmann (*Recueil de travaux*, VI., 1885).

Tudi najlepšega od treh sarkofagov, ki jih je odkril v Sakari leta 1849, je Lavrin očitno namenil za cesarsko zbirko, vendar je moral prej zapustiti Egipt. Načrt je tako uresničil Lavrinov naslednik, generalni konzul Christian Wilhelm Huber, ki je poskrbel za prevoz težkega tovara iz Memfisa v Aleksandrijo. Z vojno ladjo Dromedar je sarkofag

4. novembra 1852 prispel v Trst in bil nato odpredan na Dunaj. O njem je obširno poročal Joseph Arneht na akademjski seji 26. januarja 1853 (*Über den in der ersten Hälfte Jänners d. J. zu Wien angekommenen ägyptischen Sarkophag*, *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe*, Wien 1853, str. 99–109, z devetimi slikovnimi prilogami).

Lavrin si je s svojim egiptološkim delom že v času življenja pridobil mednarodno priznanje. Bil je član Inštituta za arheološko dopisništvo v Rimu in Naravoslovno-zgodovinskega društva v Atenah. Za svoje pošiljke egipčanskih starin je z Dunaja prejel več daril, med njimi leta 1845 briljanten prstan. Omenili smo tudi že njegovo članstvo v kranjskem Muzejskem društvu.

Kot Slovenec ima Lavrin tudi pomembno mesto v zgodovini naše diplomacije (glej Rudi Čačinovič, *Slovenci v diplomaciji, Slovenski koledar* 1985, str. 61–62). V dunajskem arhivu je shranjen njegov opis političnih dogodkov z naslovom *Egipt v letu 1844*. Več bi o njegovem konzularnem delu razkril študij njegove personalne mape v dunajskem Državnem arhivu, njegove korespondence ter memoarske in druge literature. Tako npr. Lavrina omenja grof Anton von Prokesch-Osten v knjigi *Mehmed-Ali, Vize-König von Aegypten, Aus meinem Tagebuche 1826–1841* Wien 1877). Kot piše znani nemški raziskovalec in zoolog Alfred Edmund Brehm (*Reiseskizzen aus Nord-Ost-Afrika* 1. del, Jena 1855), mu je po prihodu v Aleksandrijo leta 1847 prav Lavrin priskrbel potrebne dokumente za pot proti Sudanu.

Smrt egipčanskega podkralja Mehmeda Alija (1849) je pomenila konec zlatega obdobja egipčanske moči, hkrati pa tudi leto Lavrinovega odpoklica iz Egipta. Za slovo je tedaj prejel še dve visoki turški odlikovanji. Vzroki njegovega nenadnega odhoda še niso pojasnjeni. Ker je bil naslednje leto poslan z Dunaja v Bukarešto, pa lahko domnevamo, da so bili prav njegovi dobri odnosi s turško vlado med odločilnimi razlogi za novo imenovanje. Rusija se je tedaj vse bolj očitno pripravljala, da bi Turčiji iztrgala kneževino Moldavijo in Vlaško, ki sta že dobili avtonomijo.

In memoriam Srečko Brodar (1893–1987)

To je leta 1853 pripeljalo do ruske zasedbe donavskih kneževin in do turške vojne napovedi Rusiji, naslednje leto pa do krimske vojne. Avstrija je v tem sporu najprej poskušala posredovati, nato pa se je odkrito postavila na turško stran. Lavrin je bil ob začetku krimske vojne (1854) pri svojih 65 letih poslan nazaj na Dunaj, kjer je opravljal delo ministrskega svetnika vse do upokojitve (1858). Nato se je preselil v Milano, kjer sta živela njegova brata. Umril je 12. junija 1869 v Milanu in bil tam tudi pokopan, tako kot oba bližnja sorodnika. Zapustil je vdovo Penelopo Beneducci s tremi otroki (sinom in dvema hčerkama), ki so se mu rodili sorazmerno pozno, med leti 1843 in 1850.

Vse Lavrinovo življenje in delo je bilo tesno povezano z Egiptom, zato je nekaj simbolike tudi v tem, da je umrl v letu otvoritve Sueškega prekopa, v dobi pospešene modernizacije Egipta, pa tudi njegove naraščajoče odvisnosti od Evrope. Dostojnega naslednika pa je med rojaki dobil z Jožefom Šveglom, ki se je v 60. letih poglobljaj v egiptologijo med službovanjem na avstrijskem konzulatu v Aleksandriji pod vodstvom konzula in orientalista Alfreda von Kremerja.

O Lavrinovem razgibanem in duhovno bogatem življenju smo Slovenci doslej vedeli le malo. O njem je zbrala največ podatkov pokojna dr. Bernarda Perc in jih objavila v 9. snopiču *Primorskega slovenskega biografskega leksikona* (Gorica 1983, 251–252). Tudi pričujoče besedilo se delno naslanja na njene ugotovitve. Pomembno je tudi, da o Lavrinu pripravljala disertacijo Gottfried Hamernik iz Celovca. Hamernik je leta 1978 predaval o Lavrinu na mednarodnem simpoziju Problemi starega Egipta v Ljubljani in Zagrebu (rezime je objavljen v *Orientalistiki* 2, september 1978, str. 45–47).

Zmago Šmitek

V vrstah slovenskih arheologov je nova zvez, vemo, da neizogibna, usojeno pričakovana, v krog vsakega življenja vpeta, pa vendar tudi tokrat, tako kot vsakič in bo vedno kruta, dokončna, navidezno brez svetlobe onkraj, mračna in brez dna.

Vemo, da je tudi v brstju te pomladi že zapisano tudi slovo. Kako izmeriti v tem hipu profesorja Srečka Brodarja popotovanje skozi odmerjeni mu čas, njegovo veliko in plodno delo, njegov človeški lik, njegov prispevek k arheologiji in slovenski znanosti, njegovo neutrudno povezanost s predmetom, ki mu je posvetil velik, večji del devetih desetletij, ki mu jih je bilo dano živeti?

Kako drugače kot z bežno, a hvaležno kretinjo zaobjeti tisto, kar ga je zares in za vedno zapisalo v nas, v našo vedo, v slovensko znanost in kulturo obče, s čimer je pred šestdesetimi leti smelo prestopil domači prag v Evropo, v svet, se uveljavil in zaslovel in hkrati z njim tudi naša in njegova domovina.

Leta 1928, na prvi avgustovski dan, je na poti z vrha Olševe v dolino stopil po vođo v Potočko zijalko, da bi potešil žejo žejni sopotnici, in našel – ne rume-no zlato, o katerem govore ljudske pripovedi, da je ujetu v jami pod vrhom Olševe, našel je nov smoter, novo pot zase in nova spoznanja za vedo, ki ji je na Slovenskem pognal korenine in ki se ji je tisti dan s srcem in dušo zapisal.

Sam pravi: „Nenavadno koščico, ki je v svetlobi utripajočih karbidovk nisem mogel pripisati niti jamskemu medvedu niti svizcu niti kaki drugi znani živali, sem skrbno zavil v papir. Nanjo sem se spomnil šele opoldne, ko smo pred jamo južinali. Vzel sem jo v roke in jo opral. Tisti trenutek, ko sem jo vzel iz umazane vode in se je zalesketala v svetlem soncu, sem stopil na pot odkritja, ki je pretreslo vso Evropo.“

Še tisto leto je Srečko Brodar v jami tudi prvič zakopal, ob znanstveni rado-vednosti tudi z zavestjo, da onemogoči nestrokovno kopanje in pohlepno zlorabništvo tujca in tako ohrani bogato fosilno gradivo in človekova orodja domači muzejski ustanovi. V osmih letih, tja do leta 1935, je jamo raziskal. Sodobno, čeprav s skromnimi sredstvi in pripomočki, samoučno, pa zato nič manj strokovno in natančno, kar je

zmogel le z bogatim znanjem oboroženi in široko razgledani naravoslovec, ki je naključje vedel in znal presnovati in pregnesti v epohalno odkritje.

Odmev Potočke zijalke je bil v znanstvenem svetu izreden, profesor Srečko Brodar mu je znal dodajati ognja s svojimi študijami in razmišljanji, brž je, kot olševien, bila zapisana v kronologijo mlajšega paleolitika.

Danes sicer vemo, da zamisel o samostojnem olševienu takrat ni bila na mestu in da gre v Potočki zijalki za kulturne ostaline aurignaciena, pa vendar ostaja ta naša zijalka mejnik; mejnik, ki je pomemben v enaki meri za razvoj naše domače, slovenske znanstvene misli o tem davnem obdobju človekove zgodovine. Bila je to prva mlajša paleolitska postaja, odkrita pri nas, odkrita povrhu še na izredni nadmorski višini 1700 metrov, na robu takrat poledenalega ozemlja.

Bila je prva v nizu!

S sinom Mitjem sta, zavedajoč se „številnih nerešenih problemov, v katere se vključuje Potočka zijalka in še bolj vseh, ki jih sama načinja“, to veliko Brodarjevo odkritje monografsko objavila, komajda bi rekli nekateri, pred štirimi leti. Toda, prav ta časovni odmik nam profesorja Srečka Brodarja pokaže kot vztrajnega in nikoli povsem zadovoljnega iskalca in raziskovalca, vrtajočega v čas, povsem drugačen od našega, v čas, ki mu komajda lahko merimo utrip z našo, točasno mislijo in mu sledimo še težje z logiko dvajsetega stoletja.

S Potočko zijalko je Srečko Brodar zaoral ledino v raziskovanju slovenskega paleolitika, začel je proces, ki mu je napolnil jadra po osvoboditvi, ko je kot univerzitetni učitelj smel in mogel ves svoj čas odmerjati kvartarologiji in paleolitiku. Prvi zijalki je dodajal nova in nova kamenodobna najdišča, še v času, ko je bil profesor v Celju jamo Špehovko, Mornovo zijalko, Jamo pod Herkovimi pečmi, Njivice, Kostanjevico na Krki, Ajdovsko jamo, pa Hetalov in Županov spodmol, Parsko golobino, Jamo v Lozi, Ovčjo jamo, Črni kal . . . po vojni.

Napolnil je arheološko karto Slovenije s paleolitskimi postajami in pokazal ter dokazal, da je bil ta vzhodnoalpski